

Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimine İslam Hukukunun Etkisi*

Bahaddin KARAKUŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Asist. Prof. Afyon Kocatepe University, Faculty of Divinity

bkarakus@aku.edu.tr orcid.org/0000-0003-1980-0705

Öz

Bu makale, Türkiye’de katılım bankacılığının son yirmi yıl içindeki gelişimini incelemekte ve önemli bir pazar payına ulaşmasının önündeki zorlukları değerlendirmektedir. Katılım bankacılığı girişimlerinin kökenleri 1940’lara kadar uzansa da resmiyet kazanmaları 1950’lerde gerçekleşmiş ve İslâm iktisadı düşüncesi çerçevesinde alternatif yöntemler ortaya konulmuştur. Son dönemde sektördeki hızlı gelişmelere rağmen halen konvansiyonel bankacılık sistemleri baskın konumunu korumaktadır. Bu durum, Müslüman kanaat önderlerini faizsiz finansmanı bir alternatif olarak öne sürmeye sevk etmiş ve bu da katılım bankacılığının kurumsallaşmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, katılım bankacılığı uygulamalarının dinî meşruiyetine

Geliş/Received: 06.08.2026 | Kabul/Accepted: 30.09.2026 | Yayın/Published: 30.09.2026

Atıf/Citation: Karakuş, Bahaddin. “Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimine İslam Hukukunun Etkisi”. Muamelat: İslam İktisadı Dergisi 2/2 (Eylül), 231-239. / Karakuş, Bahaddin. “Islamic Law and Its Influence on the Growth of Islamic Banking in Türkiye”. Muamelat: Journal of Islamic Economics 2/2 (September), 241-251.

DOI: <https://doi.org/10.36657/muamelat.1987754>

İntihal/Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

© Bahaddin Karakuş | CC BY-NC-ND 4.0 International

* Bu makale daha önce “Islamic Law and Its Influence on the Growth of Islamic Banking in Türkiye” (*Manchester Journal of Transnational Islamic Law & Practice*, Cilt 20, Sayı 1: 318-324, 2024) adıyla, Bahaddin Karakuş ve Ozat Shamshiyev tarafından yayımlanan makalenin tercümesidir.

ilişkin endişeler devam etmekte, özellikle dinî hassasiyeti yüksek kesimler arasında şüphecilik meydana getirmektedir. Makale, akademisyenlerden ve çeşitli fetva mercilerinden gelen olumsuz eleştirileri ele almakta, faizsiz bankacılık sektöründeki temel kusurları ve faizsiz bankaların asıl amaçlarından uzaklaştıklarına dair eleştirilere yoğunlaşmaktadır. Fetvalarda yer alan literal yorumlar gibi fikhî meseleler ile ağırlıklı olarak zaruret, ruhsat, maslahat ve makâsıdü’ş-şerîa gibi kavramlara dayanılması, şüpheciliği daha da artırmaktadır. Ayrıca kamuoyu, katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar arasında benzerlikler görmekte, bunun neticesinde kâr payı ile faiz oranları arasındaki farka dair soru işaretleri doğurmaktadır. Bu problemleri ele alan çalışma, kamuoyu algısının düzeltilmesine yönelik çözümler önermekte, iki bankacılık sistemi arasındaki farkların açık biçimde izahını, hukuki tedbirlerin kabul edilmesini, geleneksel İslami uygulamaların incelenmesini ve muhafazakâr bireylere yönelik etkileşimli eğitim programlarının gerekliliğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, Türkiye’de katılım bankacılığını teşvik eden hukuki düzenlemelere ve devlet politikalarına rağmen somut sonuçlar hâlâ elde edilebilmiş değildir. Araştırma, kamuoyu ilgisini artırmak ve katılım bankalarının pazar payını genişletmek için fikhî ve iktisadî endişelerin ele alınması gerektiğinin altını çizmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Katılım Bankacılığı, Türkiye, Problemler, Kamuoyu Algısı.

Islamic Law and Its Influence on the Growth of Islamic Banking in Türkiye

Abstract

This note examines the development of Islamic banking in Türkiye over the past two decades and assesses the challenges it encounters in achieving a significant market share. While Islamic banking initiatives trace back to the 1940s, formalisation took place in the 1950s, introducing alternative methods within the framework of Islamic economic thought. Despite rapid developments, conventional banking systems prevailed. This prompted Islamic thinkers to propose interest-free finance as an alternative, leading to the institutionalisation of Islamic banking. However, concerns persist regarding the religious legitimacy of Islamic banking practices, contributing to scepticism among the public, particularly those with high religious sensitivity. The note explores negative criticisms from academics, emphasising fundamental flaws in the Islamic finance sector and the deviation of interest-free banks from their original purpose. Jurisprudential issues, such as literal interpretations in

Islamic legal opinions (fatwās) and reliance mostly on concepts like necessity (al-ḍarūrah), permission (al-rukḥṣah), public interest (al-maṣlaḥah), and the objectives of Islamic law (maqāṣid al-sharī‘ah) further increase the scepticism. Additionally, the public perceives similarities between participation banks and conventional banks, raising questions about profit-sharing and interest rates. Addressing these challenges, the note proposes solutions to correct public perception, emphasising clear explanations of differences between the two banking systems, acknowledgment of legal measures, examination of historical Islamic practices, and interactive training programmes for religiously conservative individuals. In conclusion, despite the legal regulations and state policies promoting participation banking in Türkiye, tangible results remain elusive. The note underscores the need to address jurisprudential and economic concerns to foster public interest and expand the market share of Islamic banks.

Keywords: Islamic Law, Participation Banking, Türkiye, Challenges, Public Perception.

Giriş

Katılım bankacılığı girişimlerinin 1940’larda Hindistan’da ortaya çıktığı ve 1950’lerde kurumsallaştırılmaya çalışıldığı genel kabul görmektedir. İslam iktisadı düşüncesi çerçevesinde *mudârabe* (emek-sermaye ortaklığı), *selem* (vadeli/peşin bedelli satış), *bey’u’l-vefâ* (satıcının malı geri satın alma hakkına sahip olduğu bir satış türü) ve para vakfı (nakit vakıflar) kurumu gibi alternatif yöntemler, ticaretle meşgul olanlara helal yollardan fon temin etme imkânı sağlamıştır. Bununla birlikte, geçtiğimiz yüzyıl boyunca yaşanan hızlı değişimler, küresel sermayenin belirli odak noktalarında yoğunlaşması ve ulus-devlet sisteminin beraberinde getirdiği aşırı rekabetçi iktisadi paradigma, konvansiyonel bankacılık sistemlerinin yükselişinin önünü açmıştır.

Bu senaryoya uyum sağlamaya çalışan Müslüman kanaat önderleri, faizsiz finansmanı meşru bir alternatif olarak öne sürmüş ve bunu İslami bankacılık adı altında kurumsallaştırmıştır. Ancak bu süreç, konvansiyonel muadillerine kıyasla nispeten yavaş ilerlemiştir. Öte yandan, 1970’lerdeki petrol krizi ve özellikle Körfez bölgesinde yaşanan fiyat artışları, faizsiz finans kurumlarına duyulan ihtiyacı tetiklemiştir.

Başlangıçta temel bankacılık işlemlerine odaklanan bu kurumlar, artan Arap sermayesi sayesinde 1980’lerde piyasaya yeni faizsiz finansal ürünler sunmuştur. *Tekâfül* sigortası, proje finansmanı ve emtia finansmanı, bu dönemde geliştirilen faizsiz finans uygulamalarından bazılarıdır. 1990’lar boyunca sistem küresel ölçekte

genişlemeye devam etmiş; *sukuk* (maddi varlıklarda ortaklık payını temsil eden sertifikalar) ve *icâre* (kiralama) gibi modeller ortaya çıkmıştır. Nihayetinde bu sistem, 2000’li yıllarda ileri düzey hazine ve portföy yönetimi hizmetleri de dâhil olmak üzere konvansiyonel bankacılığın sunduğu neredeyse tüm hizmetlere alternatif sunacak şekilde gelişmiştir. Son yarım asırda faizsiz bankacılık, Körfez’den Asya-Pasifik bölgesine, Türkiye’den ABD ve Avrupa’ya uzanan geniş bir coğrafyada ivme kazanmıştır.

Türkiye’de İslâm iktisadı faaliyetleri, 1975 yılında İslâm Kalkınma Bankası ile iş birliği içinde başlamıştır. 1983 yılındaki hukuki düzenlemelerin ardından bu girişimler, İslami bankaların prototipi olan özel finans kurumlarının kurulmasıyla büyümeye devam etmiştir.¹ Nitekim düzenleyici çerçeve, katılım bankacılığının ulusal bankacılık kanunu kapsamına alındığı 2005 yılında önemli bir değişim geçirmiştir. Bu adım, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım finans kurumları için daha fazla yapılandırılmış ve düzenlenmiş bir çerçeve sağlamayı amaçlamıştır.²

Sonraki hukuki değişiklikler, yalnızca katılım bankacılığının daha geniş bir finansal sisteme entegrasyonunu kolaylaştırmakla kalmamış, aynı zamanda paydaşların korunmasını da güvence altına almıştır.³ Dikkate değer bir gelişme, katılım bankacılığı müşterilerinin varlıklarının bir kısmının devlet müdahalesiyle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) tahsis edilmesi olmuştur. Bu adım, sisteme güven tesis etmek, mevduat sahiplerinin çıkarlarını korumak ve Türkiye’deki İslami bankacılık sektörünün genel istikrarına katkıda bulunmak amacıyla atılmıştır.

İslâm hukuku esaslarına uygun finansal hizmetlere yönelik artan taleple birlikte düzenleyici tedbirler, Türkiye’de İslami bankacılığın gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır. Sektör, ürün ve hizmet yelpazesini çeşitli finansal ihtiyaçlara cevap verecek şekilde genişleterek istikrarlı bir büyüme ve yenilik süreci yaşamıştır. Ayrıca destekleyici-düzenleyici ortam, yeni katılım finans kurumlarının kuruluşunu teşvik etmiş, Türk bankacılık sektöründe dinamik ve rekabetçi bir yapının oluşmasına katkı sağlamıştır.

1. Günümüz Türkiye’inde Katılım Bankacılığının Düşük Pazar Payı ve Fıkıh Düşüncesiyle Bağlantısı

Hukuki düzenlemelerin ardından tam teşekküllü bir kurumsal kimlik kazanmasına rağmen, Türkiye’deki katılım bankaları 2015 yılı itibarıyla küresel İslâmî finans

1 Ufuk Can - Mehmet Emin Bocuoglu, “Evolution of Islamic Liquidity Management in Turkey”, International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management 15 (2022), 792.

2 Md Kausar Alam - Md Hafiz Ullah, “Contributions of Islamic Finance in the Economic Development of Turkey: A Review”, Journal of Nusantara Studies (JONUS) 7 (2022), 338-341.

3 Mohammed Ayoub Ledhem - Mohammed Mekidiche, “Islamic Finance and Economic Growth: The Turkish Experiment”, ISRA International Journal of Islamic Finance 14 (2022), 5.

pazarında yalnızca %3'lük, 2021 yılına gelindiğinde ise Türkiye bankacılık sektöründe yalnızca %10,5'lik bir paya sahip olabilmektedir.⁴ Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu göz önünde bulundurulduğunda ve bu göstergelerin konvansiyonel bankalarla kıyaslandığında arzu edilen düzeylerin oldukça gerisinde kaldığı açıktır. Bu durumun siyasi, iktisadi ve sosyolojik pek çok muhtemel sebebi bulunmaktadır. Meseleyi bu faktörlerden yalnızca birine indirgeyerek tek bir sebebe bağlamak elbette ki isabetli olmayacaktır. Bununla birlikte, din sosyolojisi bağlamında hem dini hassasiyeti yüksek sivil toplum kuruluşlarının hem de akademisyenlerin katılım bankacılığı uygulamalarına yönelik, ortaya koydukları fikhî yaklaşıma dair çekincelerinin, bu uygulamaların kamuoyunda arzu edilen düzeyde kabul görmemesine tesir eden önemli bir etken olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Devlet destekli ve devlet eliyle kurulan katılım bankaları, hukuki açıdan müşterilerine güven telkin eden bir kurumsal yapı kazanmıştır. Ancak bazı istatistikler, katılım bankacılığı müşterilerinin tercihlerinin yalnızca dinî hassasiyetlerden kaynaklanmadığını ortaya koymaktadır. Konuyla ilgili bir çalışmada, katılım bankacılığı müşterilerinin %77'sinin aynı zamanda konvansiyonel bankalarla da işlem yaptığı tespit edilmiştir. İlk tercihlerinin başlıca sebeplerinin, banka çalışanlarının kurduğu yakın ilişki, saygı ve nezaket gibi kişisel nitelikler olduğu görülmüştür. İlginç bir şekilde, dinî inançlara dayalı faiz hassasiyeti, katılım bankalarının tercih edilme sebepleri arasında ilk on sırada bile yer almamıştır.⁵ Kamuoyunda katılım bankacılığının yeterince kabul görmemesi ile fikhî düşünce arasındaki yakın ilişkinin, bu duruma yol açan önemli bir etken olduğu görülmektedir. Bu sebeple meseleyi, Türkiye'de fikhî düşünce temelinde akademisyenlerin ve kamuoyunun katılım bankalarına yönelttiği eleştiriler olmak üzere iki ana başlık altında ele almak yerinde olacaktır.

1.1. Akademisyenlerin Olumsuz Eleştirileri

Son yirmi yıl içinde çok sayıda akademik çalışma, Türkiye'deki katılım bankacılığı araçlarını konu edinmiştir. Bu çalışmaların önemli bir kısmı olumlu olmakla birlikte bazıları, sistemin fikhî yönlerini irdeleyerek ağır eleştiriler yöneltmektedir. Alanın önde gelen isimlerinden Bayındır'a göre, İslâmî finans sektörü doğası gereği temel kusurlar barındırmaktadır. İslami piyasalarda "İslâmî finans ürünleri" adı altında pazarlanan pek çok araç, esasen yeniden adlandırılmış ve yeniden paketlenmiş faize

4 Şakir Görmüş vd. (ed.), Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı (İstanbul: TKBB Yayınları, 2021), 104-110; Şenay Selin Can - Mehmet İslamoğlu, "Türkiye'de Katılım Bankacılığının Gelişimi ve Katılım Bankacılığı Sektörü Swot Analizi", Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi 8 (2023), 465-467.

5 İsmail Durak - Murat Bayat - Hakan Murat Arslan, "Banka Seçiminde Müşteri Tercihleri: Katılım Bankaları Üzerine Ampirik Bir İnceleme", The Journal of Social Science 1 (2017), 65-66.

dayalı finansal ürünlerdir. Türk piyasasına sunulan bazı uygulamalar, mahiyet ve şekil itibarıyla faize dayalıdır ve bu durum çoğu iktisatçı tarafından dahi ilk bakışta fark edilebilecek niteliktedir. Buna rağmen, dinî hassasiyet sahibi kimselerin, “İslâmî” olarak nitelendirilen ve belirli fakihlerce İslâmî kurallar çerçevesinde faaliyet göstermesi onaylanan katılım bankalarınca sunulan bu ürünlere yatırım yapmıştır.⁶

Bayındır, günümüz faizsiz bankalarının asıl amacından saptığı yönündeki eleştirilerin yerinde olduğunu savunmakta; sermayenin ortaklık ilkeleri temelinde değil, faize dayalı bir kredi sistemi çerçevesinde yönetildiğini ileri sürmektedir. Faizsiz bankaların kullandığı yöntemlerin çoğu, faize dayalı bankacılıktan ithal edilerek bu sisteme uyarlanmıştır.⁷ Katılım bankacılığıyla ilgili sorunları, özellikle fetva kurulları bağlamında ele alan Kızılkaya ise bu sorunları, danışma kurullarının fetvalarındaki literal yorumlara bağlamaktadır.⁸ Eleştiriler; işlemlerin daha geniş anlamını göz ardı eden salt hukukî bir bakış açısını, yeni ve eski ürünlerin birbiriyle kıyaslanmasını ve bazı bankacılık işlemlerinin fetva kurulları eliyle hukuki hilelerle çözüme kavuşturulmasını kapsamaktadır.

Şeriat danışma kurullarınca verilen fetvalarda *zarûret*, *ruhsat*, *maslahat* ve *mekâsîd* gibi kavramlara sıklıkla başvurulması da sorunlara yol açmaktadır. Bu kavramların faizsiz bankacılık uygulamalarındaki rolünün incelenmesi elzemdir; zira bu kavramlara dayalı fetvaların sürekli uygulanması, uzun vadede çeşitli sonuç ve sorunlara yol açabilmektedir.

İlgili hükümlerin yakından incelenmesi, aynı kurum tarafından verilen pek çok fetvanın, geçmişteki farklı âlimlerin ve mezheplerin görüşlerine herhangi bir metodoloji gözetilmeksizin eklektik biçimde atıfta bulunularak temellendirildiğini ortaya koymaktadır. Fakihlerin yöntemleri ile her bir mezhebin fikhî meselelere yaklaşımı dikkate alındığında bu tutarsızlık daha da belirgin hâle gelmektedir.⁹

Türkiye’de katılım bankacılığı, yalnızca İslâm hukukçularından değil, iktisatçılardan ve işletme uzmanlarından da eleştiri almaktadır. Örneğin Terzi, klasik *murabahanın* aksine modern *murabahayı* şer ‘an tartışmalı bir işlem türü olarak değerlendirmektedir. Faizsiz ortaklık esasına dayalı olarak ve mülkiyetin geniş tabana yayıldığı bir ekonominin oluşturulmasına katkı sağlamak amacıyla kurulan katılım

6 Servet Bayındır, “Modern Faizsiz Finansman Araçlarından Teverruk ve GES’in Fikhî Tahlili”, Fikhî Açıldan Finans ve Altın İşlemleri -Tebliğ ve Müzakereler- Tartışmalı İlmi Toplantı, 27-28 Nisan 2012, Meram/Konya (2012), 178.

7 Servet Bayındır, “Bir Finansman Yöntemi Olarak Kullanılan Sermaye Ortaklığının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, Usul İslâm Araştırmaları 3 (2005), 156-157.

8 Necmettin Kızılkaya, “Modern Dönemde Faizsiz Bankacılık ve Fikhî İşleyiş”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi 20 (2012), 146-147, 149-150.

9 Kızılkaya, “Modern Dönemde Faizsiz Bankacılık ve Fikhî İşleyiş”, 149-150.

bankaları, zaman içinde kuruluş amaçlarını “kâr maksimizasyonu”na kaydırmıştır. Gelineen noktada kâr maksimizasyonuna yönelen bu bankalar, etik kaygıları asgari düzeyde gözeterek bir şekilde caiz görülen yöntemlere başvurma eğilimindedir.¹⁰

Öte yandan Tekdoğan’a göre katılım bankacılığının temel sorunlarından biri, kısmi rezerv bankacılığı sistemi aracılığıyla itibari (fiat) para üretilmesidir ki bu da konvansiyonel bankalarla aynı gerekçelerle yapılmaktadır. Kısmi rezerv bankacılığına eleştirel yaklaşan İslam iktisatçıları, itibari para üretimini ahlaken sakıncalı görmektedir. Kısmi rezerv sistemi, toplumun geri kalanının aleyhine küçük bir grubun çıkarına işleyen bir mekanizma olarak görülmekte, bu da istikrarlı ve âdil bir ekonominin gerçekleştirilmesini engellemektedir. Dolayısıyla karşılıksız para üretilmesi, İslam hukuku açısından da sorunlu bir husustur. İslâmî finans kurum ve araçlarının amaçlarına ulaşmada etkili olabilmesi için, kısmi rezerv çerçevesinde faaliyet gösterdikleri sürece âdil bir gelir elde etmelerinin beklenmesi doğru değildir.¹¹

İslam hukuku ilkeleri yerine Batı kaynaklı sistemik bir altyapı üzerine kurulu kurum ve uygulamalar, İslâmî finans çevrelerinde sıklıkla incelemeye ve eleştiriye maruz kalabilmektedir. Bu sebeple İslâm ülkelerinin, faize dayalı modeli taklit etmekten uzaklaşarak İslam hukukunun amaçlarına uygun kendi iktisadi ve finansal sistemlerini geliştirmesi gerekmektedir.

1.2. Kamuoyunun Olumsuz Algısı

Küresel ölçekte konvansiyonel bankalarla aynı ortamda ilerlemek zorunda kalan katılım bankacılığı, rekabet koşulları sebebiyle bu bankalarla pek çok işlevsel benzerlik taşımaktadır. Kuruluş amaçları ve işleyiş anlayışları arasındaki farklara rağmen kamuoyu, geçen on yıllar boyunca bu inceliği kavramakta güçlük çekmiştir. Katılım bankalarının, faize dayalı işlemler yerine ticaret yapmalarına rağmen neden sürekli olarak faize benzer bir kâr payı elde ettikleri sorusu, uzun süredir kamuoyunun zihnini meşgul etmektedir.¹²

Bunun yanı sıra, katılım kredi kartı sisteminin konvansiyonel bankacılıkla benzerliği ve kâr payı ile faiz oranları arasındaki yetersiz ayrım konusunda da endişeler dile getirilmektedir. Katılım bankacılığı sektöründe çalışanların dile getirdiği inanç temelli meseleler dikkat çekicidir. Katılım bankacılığı çalışanlarının, faizin

10 Ahmet Terzi, “Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kitabına Uydurmak mı?”, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi 5 (2013), 72.

11 Ömer Faruk Tekdoğan, “Kısmi Rezerv Bankacılığı Sistemi ve İslâmî Bir İktisadi Düzen İçin Uygunluğu”, İslâm İktisadında Para: Bakırdan Dijitale, ed. Cem Korkut (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Basım, 2021), 185-186.

12 Terzi, “Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kitabına Uydurmak mı?”, 62-63.

(*ribânın*) haram olduğuna inanmakla birlikte, günümüz şartlarında tamamen faizsiz bir katılım bankacılık modelinin mümkün olup olmadığı konusunda şüphe taşındıkları görülmektedir. İnandıkları bir sisteme bütünüyle güven duymamaları, konuya tam anlamıyla hâkim olamamalarına ve çalışma motivasyonlarının düşmesine yol açmaktadır. Zaman zaman dinen kabul edilemez olduğu bilinen uygulamalara başvurulması, çalışanlar arasında güven kaybına sebep olmuştur. Nitekim Hazine tarafından ihraç edilen *sukukun* fikhî açıdan devam eden sorunlarına rağmen, katılım bankaları hem likidite yönetiminde hem de Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ile gerçekleştirdikleri işlemlerde *sukuku* yoğun biçimde kullanmaktadır.¹³ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) Merkezi Danışma Kurulu, *teverruk* (bir malın vadeli bedelle satın alınıp üçüncü bir kişiye peşin bedelle satılması yoluyla nakde çevrilmesi) yönteminin kredi yeniden yapılandırması ve bankalar arası para piyasası işlemlerinde yalnızca belirli şartlar altında kullanımına izin vermekle birlikte, bazı katılım bankaları -az da olsa- bu yöntem aracılığıyla fon sağlamaya devam etmektedir.¹⁴

İlgili kaynaklar, katılım bankacılığına yönelenlerin önemli bir kısmının bunu yalnızca dinî hassasiyetler sebebiyle tercih etmiyor olabileceğini göstermektedir.¹⁵ Bu analize ters yönden bakıldığında, katılım bankacılığının hâlâ tam olarak cezbedemediği yüksek dinî hassasiyete sahip bir kesimin var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Görüldüğü kadarıyla bu kesim, katılım bankalarının konvansiyonel bankalarla olan biçimsel benzerliklerinin ötesinde, İslami bankacılık işlemlerini caiz görmeyen liderlerinin ve din adamlarının görüşlerinden etkilenecek katılım bankacılığın uzak durmaktadır.

Türkiye’de üye sayısı yüksek pek çok dernek ve sivil toplum kuruluşu, kendi fetva kurullarının kararlarını sosyal medya üzerinden yayımlamakta ve geniş bir kitleye ulaşmaktadır. Bu konudaki bazı dikkat çekici fetvalara değinmek yerinde olacaktır. Bazı fetvalar, *murabahadan* elde edilen kârın konut ve taşıt finansmanı gibi zorunlu harcamalarda kullanılmasının caiz olmadığını ileri sürmektedir. Ayrıca altın ve döviz işlemlerinin, faiz açısından konvansiyonel bankacılık sözleşmelerine benzediği gerekçesiyle bunların da haram olduğunu savunmaktadırlar.¹⁶ Sonuç itibarıyla bu

13 Zeyneb Hafsa Orhan, “Business Model of Islamic Banks in Turkey”, *Journal of Islamic Accounting and Business Research* 9 (2018), 300.

14 Durak - Bayat - Arslan, “Banka Seçiminde Müşteri Tercihleri”, 140-141.

15 Mehmet Bulut - Harun Çelik, “Farmers’ Perception and Preference of Islamic Banking in Turkey”, *Agricultural Finance Review* 82 (2022), 884.

16 Fatih Kalender, “Katılım Bankalarında Para Biriktirmek Caiz mi?”, İsmailağa NET Youtube Kanalı, erişim 16 Ocak 2024, <https://www.youtube.com/watch?v=R8s-UmNoHVg>; Fatih Kalender, “Muhafaza için Katılım Bankasına Altın Yatırmak Caiz mi?”, İsmailağa NET Youtube Kanalı, erişim 16 Ocak

fetvalar, katılım bankacılığının uygulama alanını ciddi biçimde sınırlandırmakta ve kamuoyu nezdinde neredeyse uygulanamaz hâle getirmektedir.

2. Katılım Bankacılığına Yönelik Kamuoyu Algısının Düzeltilmesine Yönelik Çözüm Önerileri

Türkiye’de son yirmi yılda önemli hukuki düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen katılım bankacılığı, yalnızca yaklaşık %10’luk bir pazar payına ulaşabilmiştir. Meseleyi tek bir sebebe indirgeyerek basite kaçmaktan sakınmak önem arz etmektedir. Sorunun köküne inen kapsamlı bir çözüm, tüm katkı sunan faktörlerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirmektedir. Bununla birlikte çalışmalar ve gözlemler, dinî hassasiyete sahip pek çok kişinin katılım bankacılığı uygulamalarının fiqhî yönleri konusunda tereddüt yaşadığını göstermektedir. Buna sektördeki bazı çalışanlar da dâhildir. Kamuoyunda katılım bankacılığına ilişkin endişelerin giderilmesi için aşağıdaki stratejilerin bir çözüm planı olarak öne çıkarılması gerekmektedir:

1. Katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar arasındaki farkların açık ve öz biçimde izah edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu, fon toplama ve dağıtım sürecindeki uygulamaları ve zihniyet farkını da kapsamalıdır. İki sistem arasında belirgin bir fark bulunmadığına dair algı, esasen fiqhî anlayıştan kaynaklanmaktadır. Bu algının nesnel biçimde ele alınması önemlidir.

2. Katılım bankalarında eleştirilen bazı uygulamaların, devlet tarafından zorunlu kılınan gereklilikler olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Bu tedbirlerin hukuki boyutundan habersiz olanlar için katılım bankacılığı, faize dayalı işlemlere ve haksız kazanç sağlayan bir sisteme benzetilebilmektedir. Türkiye’deki mevcut katılım bankacılığı sisteminin bir geçiş (proforma) döneminde olduğunu belirtmek önemlidir. Dolayısıyla bu geçiş sürecinde bazı finansal araçlar ideal görülmesi de, küresel iktisadi sistemin dayattığı zorlayıcı faktörler sebebiyle zaruret gereği uygulamaya konulmaktadır. İktisadi bağımsızlığın siyasi bağımsızlıktan ayrı düşünülme-yeyeceğinin bilinmesi gerekmektedir.

3. Tarihî İslam devletlerinde geliştirilen bazı uygulamaların incelenmesi önem taşımaktadır. Âlimler, biçimsel açıdan günümüz uygulamalarından daha sorunlu olmasına rağmen bazı tartışmalı uygulamaları zaruret gereği caiz görmüştür. Örneğin para vakıfları aracılığıyla aynı malın farklı kişilere defalarca satılması ve vakıfların kârı için bir tür geri satın alma içeren satış şekli olan *el-muâmeletü’ş-şer’iyye*

2024, <https://www.youtube.com/watch?v=I-Za053w1S4>; İlm-i Hâl, “Katılım Bankalarına Kâr Amaçlı Para Yatırmak Câiz Midir?”, Lâlegül Youtube Kanalı, erişim 16 Ocak 2024, <https://www.youtube.com/watch?v=Ovw4Yh7Kc7w>.

işlemlerine başvurulması, günümüz uygulamalarına kıyasla daha sorunlu görülebilir. Bu, biçimsel olarak *murabahadan* çok, faize dayalı işlemlere benzemektedir. Ancak dönemin âlimleri, çeşitli mülahazalara dayanarak bu tür sözleşmelere izin vermiş ve bu işlemler, vakıfların yıllarca ayakta kalmasında rol oynamıştır.

4. Amaç, etkileşimli eğitim programları ve yüz yüze görüşmeler yoluyla katılım bankacılığını dinen muhafazakâr kesime ulaştırmaktır. Özellikle potansiyeli yüksek sanayi bölgelerindeki banka temsilcileri, birebir görüşmeler gerçekleştirmelidir. Zira sistematik bir eğitim faaliyetine girilmeksizin, bireylerin şüphelerini yalnızca banka web siteleri veya broşürleri aracılığıyla giderebileceklerini beklemek gerçekçi değildir.

Sonuç

Türkiye’de, özellikle son yirmi yılda katılım bankacılığını teşvik etmeye yönelik hukuki düzenlemeler ve devlet politikaları hayata geçirilmiştir. Bununla birlikte bu çabaların somut sonuçlar doğurduğunu iddia etmek güçtür. Kamuoyunun önemli bir kesimi, özellikle dinî hassasiyeti yüksek olanlar, katılım bankacılığı konusunda şüpheli tutumunu sürdürmektedir. Türkiye’deki İslam hukuku düşüncesinden -gerek akademiden gerekse sivil toplumdan- kaynaklanan eleştirilerin bu şüpheliğe önemli ölçüde etki ettiği açıktır. Katılım bankacılığı, temel sermayesini kamuoyundan toplanan fonlardan oluşturduğu için kamuoyunun ilgisi artırılmaksızın pazar payının büyümesi güç görünmektedir. Bu sebeple katılım bankalarının pazar payının genişletilmesi, temelde sistem ve uygulamaların meşruiyetine ilişkin fikhî ve iktisadi endişelerin ele alınmasına bağlıdır.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu beyan olunur./It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out

Çıkar Çatışması/Competing Interests: Çevirmen, çıkar çatışması olmadığını beyan eder./The translator declares that have no competing interests.

Finansman/Funding: Çevirmen, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder./The translator acknowledges that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- Alam, Md Kausar - Ullah, Md Hafij. "Contributions of Islamic Finance in the Economic Development of Turkey: A Review". *Journal of Nusantara Studies (JONUS)* 7 (2022), 336-341.
- Bayındır, Servet. "Bir Finansman Yöntemi Olarak Kullanılan Sermaye Ortaklığının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi". *Usul İslam Araştırmaları* 3 (2005), 139-157.
- Bayındır, Servet. "Modern Faizsiz Finansman Araçlarından Teverruk ve GES'in Fıkhi Tahlili". *Fıkhi Açısından Finans ve Altın İşlemleri -Tebliğ ve Müzakereler- Tartışmalı İlmi Toplantı*, 27-28 Nisan 2012, Meraim/Konya (2012), 153-178.
- Bulut, Mehmet - Çelik, Harun. "Farmers' Perception and Preference of Islamic Banking in Turkey". *Agricultural Finance Review* 82 (2022), 871-884.
- Can, Ufuk - Bocuoglu, Mehmet Emin. "Evolution of Islamic Liquidity Management in Turkey". *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management* 15 (2022), 788-792.
- Can, Şenay Selin - İslamoğlu, Mehmet. "Türkiye'de Katılım Bankacılığının Gelişimi ve Katılım Bankacılığı Sektörü Swot Analizi". *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8 (2023), 463-467.
- Durak, İsmail - Bayat, Murat - Arslan, Hakan Murat. "Banka Seçiminde Müşteri Tercihleri: Katılım Bankaları Üzerine Amprik Bir İnceleme". *The Journal of Social Science* 1 (2017), 60-66.
- Görmüş, Şakir - Albayrak, Ahmet - Aydın, Yabancı (ed.). *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları, 2021.
- İlm-i Hâl. "Katılım Bankalarına Kâr Amaçlı Para Yatırmak Câiz Midir?". Lâlegül Youtube Kanalı. Erişim 16 Ocak 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=Ovw4Yh7Kc7w>.
- Kalender, Fatih. "Katılım Bankalarında Para Biriktirmek Caiz mi?". İsmailağa NET Youtube Kanalı. Erişim 16 Ocak 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=R8s-UmNoHVg>.
- Kalender, Fatih. "Muhafaza için Katılım Bankasına Altın Yatırmak Caiz mi?". İsmailağa NET Youtube Kanalı. Erişim 16 Ocak 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=I-Za053w1S4>.
- Kızılkaya, Necmettin. "Modern Dönemde Faizsiz Bankacılık ve Fıkhi İşleyiş". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 20 (2012), 135-150.
- Ledhem, Mohammed Ayoub - Mekidiche, Mohammed. "Islamic Finance and Economic Growth: The Turkish Experiment". *ISRA International Journal of Islamic Finance* 14 (2022), 4-5.
- Orhan, Zeyneb Hafsa. "Business Model of Islamic Banks in Turkey". *Journal of Islamic Accounting and Business Research* 9 (2018), 290-300.
- Tekdoğan, Ömer Faruk. "Kısmi Rezerv Bankacılığı Sistemi ve İslâmî Bir İktisadi Düzen İçin Uygunluğu". *İslâm İktisadında Para: Bakırdan Dijitale*. ed. Cem Korkut. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Basım, 2021. 183-186.
- Terzi, Ahmet. "Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kitabına Uydurmak mı?". *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 5 (2013), 1-72.